

Apie tarptautinę mokslinę konferenciją “Lietuvos totorių rankraščiai — nacionalinis turtas”

(skiriama 100-osioms Ivano Luckevičiaus vardo kitabo radimo metinėms)

2015 m. gegužės 19–20 d. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje ir Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko tarptautinė mokslinė konferencija “Lietuvos totorių rankraščiai — nacionalinis turtas (skiriama 100-osioms Ivano Luckevičiaus vardo kitabo radimo metinėms)”. Konferencijos tikslas — analizuoti bei tirti naujus atradimus Lietuvos totorių rankraščių tyrimų srityje, pristatyti Ivano Luckevičiaus asmenybę ir jo nuopelnus steigiant Baltarusių muziejų, nagrinėti kalbų ir kultūrų sąveikos prasmę puoselėjant savąją ir bendrą Lietuvos kultūrą.

2015 m. sukako 100 metų, kuomet žymus baltarusių archeologas, istorikas Ivanas Luckevičius atrado ir pristatė plačiajai mokslinei visuomenei Lietuvos totorių rankraštį — kitabą. I. Luckevičius buvo vienas iš iniciatorių steigiant Vilniaus baltarusių visuomenines organizacijas, mokyklas, periodinius leidinius. Jis turėjo surinkęs didžiulę LDK rankraščių ir spaudos paminklų kolekciją. Ši kolekcija ir archeologinių ekspedicijų metu sukaupti eksponatai tapo 1921 m. Vilniuje įsteigto Baltarusių muziejaus, pavadinto I. Luckevičiaus vardu, pagrindu. Dar XIX a. viduryje specialistai atkreipė dėmesį į senuosius Lietuvos totorių rankraščius (kitabus, chamailus, tefsyrus bei tedžvidus), surašytus arabų, turkų, baltarusių ir lenkų kalbomis, bet arabiškais rašmenimis. Kryptingos šių rankraščių studijos prasidėjo tik XX a. antrojoje pusėje, kai buvo imtasi grafinės, tekstologinės ir teminės rankraščių analizės (A. Antonovič, G. Miškinienė, A. Drozd, Cz. Łapicz, P. Suter). Visus šiuos tyrimus pastūmėjo būtent atrastas ir pristatytas visuomenei Keturiasdešimt Totorių kaimo kitabas, mokslinėje literatūroje labiau žinomas kaip I. Luckevičiaus kitabas. Surašytas trimis, o kartais ir keturiomis kalbomis rankraštis yra savotiškas musulmonų katekizmas, kuriame pateikiama informacija apie svarbiausius musulmonų šventes, šventus mėnesius, Ramadano pasninką, maldas, namazo svarbą, kuris prilygsta pokalbiui su pačiu Viešpačiu Dievu, ir t.t.

Taip vadinamasis I. Luckevičiaus kitabas buvo perrašytas XVIII a. pirmojoje pusėje. Tačiau, tikėtina, kad dalis tekstų gali būti sukurti ir XVI a.

Kitabe esantis įrašas baltarusių kalba leidžia daryti prielaidą, kad rankraštis sudarytas dar nepasibaigus totorių kalbinės asimiliacijos procesui.

Luckevičiaus kitabo kultūrinė vertė ir svarba yra itin didelė. Po jo atradimo suaktyvėjo totorių raštijos tyrimai. Mokslininkai Janas Stankevičius ir Marija Tauerova buvo pirmieji tyrėjai, kurie skaitytojus supažindino su Luckevičiaus kitabo teksto ištraukomis ir populiaria legenda “Miradžas”, kurioje pasakojama apie pranašo Muchamedo kelionę į Jeruzalę ir apsilankymą dausose. Šiuos darbus pratęsė profesorius Antonas Antonovičius. Visas rankraščio tekstas pirmą kartą buvo publikuotas 2009 m. išleistoje mokslininkės dr. Galinos Miškinienės knygoje “Ivano Luckevičiaus kitabas — Lietuvos totorių kultūros paminklas”.

Siekiant pratęsti kitabistikos srities darbus ir suburti ne itin gausias tyrėjų pajėgas buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija. Jos atidarymas įvyko 2015 m. gegužės 19 d. LMA Vrublevskių bibliotekoje. Konferencijos atidarymo metu jos dalyviai ir svečiai turėjo unikalią galimybę pamatyti viešai eksponuojamą Ivano Luckevičiaus vardo kitabo originalą. Taip pat buvo pristatyta paroda, skirta kitabo 100-osioms radimo metinėms, ir pademonstruotas video siužetas “Lietuvos totorių rankraščiai — nacionalinis turtas”. Antros dienos pranešimai ir diskusijos vyko Vilniaus universiteto Istorijos fakultete.

Konferencijos metu buvo perskaityti 13 pranešimų. Jų autoriai Baltarusijos, Lenkijos, Lietuvos, Turkijos, Vokietijos mokslininkai ir rankraščių tyrinėjimui neabejingi asmenys. Pranešimą pristatė ir vieno iš žymiausių kitabo tyrinėtojo, Antono Antonovičiaus dukra — Anna Kähne, kuri leido sužinoti ne mažai asmeninių profesoriaus gyvenimo detalių.

Konferenciją rengė Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Kultūrinių bendrijų studijų centras, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Vilniaus apskrities totorių bendruomenė. Konferencijos rengėjai ir organizatoriai ir toliau puoselėja viltį, kad itin didelę kultūrinę ir šviečiamąją reikšmę LDK totoriams turėjusių rankraščių — kitabų — tyrimai bus tęsiami ir ateityje. Per visą šešių šimtų metų Lietuvos totorių istoriją raštija buvo vienintelis jų religinės kultūros šaltinis. Rankraščiai padėjo Lietuvos totoriams išsaugoti savo istorinę atmintį, papročius ir tradicijas.

Tatjana Girniuvienė,

*Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Kultūrinių
bendrijų studijų centro vyresnioji specialistė
2015 m. rugsėjis*

О международной научной конференции “Рукописи литовских татар — национальное достояние”

(к 100-летию со дня обнаружения китаба Ивана Луцкевича)

19–20 мая 2015 г. в Библиотеке им. Врублевских Академии наук Литвы и на Историческом факультете Вильнюсского университета прошла международная научная конференция “Рукописи литовских татар — национальное достояние” (к 100-летию со дня обнаружения китаба Ивана Луцкевича). Цель конференции — представить и проанализировать новые открытия в сфере исследованной рукописного наследия литовских татар, вспомнить личность И. Луцкевича и его вклад в создание Белорусского музея, обсудить сущность языкового и культурного взаимодействия в национальном и общем культурном наследии Литвы.

В 2015 г. исполнилось 100 лет, как известный белорусский археолог, историк И. Луцкевич обнаружил и представил широкой общественности рукопись литовских татар — китаб. И. Луцкевич был одним из инициаторов открытия общественных организаций, школ, периодической печати белорусов Вильнюса, хранителем огромной коллекции рукописей и памятников письменности времен ВКЛ. Эта коллекция и собранные во время археологических экспедиций экспонаты стали основой для Белорусского музея, открытого в Вильнюсе в 1921 г.

Еще в середине XIX в. специалисты обратили внимание на старые рукописи литовских татар (китабы, хамаилы, тефсиры и теджвиды), которые были написаны арабским письмом на арабском, турецком, белорусском и польском языках. Целенаправленные исследования этих рукописей начались только во второй половине XX в., когда ученые обратились к графическому, текстологическому и тематическому анализу рукописей (А. Антонович, Г. Мишкинене, А. Дрозд, Ч. Лапич, П. Сутер). Толчком для всех этих исследований стал именно обнаруженный и представленный широкой общественности китаб из деревни Сорок Татар, в научной литературе известный как китаб И. Луцкевича. Рукопись, написанная на трех, а в некоторых местах и на четырех языках, является своего рода катехизисом для мусульман, где представляется информация об основных мусульманских праздниках, священных месяцах, Рамадане, молитвах, значении намаза, который приравнивается к собеседованию с самим Господом Богом, и т.д.

Китаб И. Луцкевича был переписан в первой половине XVIII в. Существует вероятность, что часть текстов могла быть создана еще в XVI в. Имеющаяся в китабе запись на белорусском языке дает возможность предположить, что рукопись составлена в то время, когда еще не завершился процесс языковой ассимиляции литовских татар.

Культурная ценность и значение китаба И. Луцкевича являются огромными. После его обнаружения возобновились исследования татарской письменности.

Ян Станкевич и Мария Тауэрова были первыми учеными, которые познакомили читателей с отрывками китаба И. Луцкевича и с популярной легендой “Мирадж”, в которой рассказывается о путешествии пророка Мухаммеда в Иерусалим и о его вознесении на небеса. Исследования продолжил профессор Антон Антонович. Полный текст рукописи впервые был опубликован в книге доктора наук Галины Мишкинене “Китаб Ивана Луцкевича – памятник народной культуры литовских татар”, изданной в 2009 г.

Для продолжения работы в сфере китабистики объединенными научными силами в Вильнюсе была организована международная научная конференция. Ее открытие прошло 19 мая 2015 г. в библиотеке им. Врублевских АН Литвы. Во время открытия конференции ее участники и гости имели уникальную возможность увидеть публично экспонируемый оригинал китаба И. Луцкевича, посетить выставку, посвященную 100-летию обнаружения китаба, и просмотреть видеосоюзет “Рукописи литовских татар — национальное достояние”. 20 мая 2015 г. доклады и дискуссии продолжились на Историческом факультете Вильнюсского университета.

Во время конференции было прочитано 13 докладов. Их авторы — ученые из Белоруссии, Германии, Литвы, Польши и Турции. Доклад зачитала и Анна Кэне, дочь профессора Антона Антоновича, которая познакомила слушателей с деталями личной жизни одного из самых известных исследователей китаба.

Конференцию организовали Центр по изучению безгосударственных культур Исторического факультета Вильнюсского университета, Библиотека им. Врублевских Академии наук Литвы, Татарская община Вильнюсского округа. Организаторы конференции лелеют надежду, что исследования китабов — рукописей, которые имели огромное культурное и просветительское значение для татар ВКЛ — будут продолжены и в будущем. В течение всего шестисотлетнего периода истории литовских татар письменность была единственным источником их религиозной культуры. Рукописи помогли литовским татарам сохранить историческую память, обычаи и традиции.

*Татьяна Гирнюене,
старший специалист Исторического
факультета Вильнюсского университета
Сентябрь 2015 г.*